

1980

ajakiri

ajakiri

Toimetus ja talitus:

A J A K I R I

2661 Kingston Rd.
SCARBOROUGH, Ont.
M1M 1M3 CANADA

Nr. 2 (26) toimetanud:

Vello Salo (tegevtoime-
taja, tel. (416) 265-2458)

Vello Soots
Henno Sillaste
Heino Jõe
Käbi Lokk
Lembitu Ristsoo

Tiit Telmet (kujundus)
Tõnu Mägi (talitus)

Aastatellimine (6 numbrit):
U\$ 12.- (Kanadas C\$ 13.-)
Selles hinnas ka õhuposti-
kulu ülemeremaadesse.

Esindus Skandinaavias:

Enno Klaar
Grindsgatan 52/I
S - 116 57 STOCKHOLM
Tel. 08 - 42 45 59

(Aastatellimine: rkr. 50,
postgiro nr. 12 77 47 - 4
Stockholm.)

Esindus Austraalias:

Tiia Raudma
11/19 Waruda Street
KIRIBILLI NSW 2061
Tel. (02) 929 - 4726

(Aastatell.: A\$ 10.-)

- 1 Mis maksab olla eestlane?
- 2 Ärge olge nukrad! (Lugeja veerg)
- 3 Armastuse inflatsioon / V. Sernat
- 6 Propaganda ja kontaktid / Ü. Ignats
- 9 Impressions from 'Seedrioru' / T. Bates
- 11 Erakirjastus „Nowa" Poolas/

A. Jüriado

- 12 Luule eksiilis / B. Alver
- 13 Kui... / R. Toi
- 16 ESTO 80 / V. Salo fotod
- 17 Metroo 80 - Näod / V. Salo fotod
- 18 Metroo 80 - Pärast 1 / E. Nõu
- 20 Metroo 80 - Pärast 2 / H. Nõu
- 21 Pilvelõhkujad ja „Pisuhänd" /

M. Valgemäe

- 24 Nõmmehiire rahvas / F. Oinas
- 26 60-ndate aastate poisid / I. Mikiver
- 27 Nurgeline keel / R. Soosaar
- 28 Tolmust ja värvidest... /

J. Kaplinski (G. Kurman)

- 30 Kunstitalgud Kalkunikünka teel / V. Salo
- 31 Teateid: Metroo 80

mü 80

USA eesti organisatsioonide kongressi puhul torkas silma pealkiri: *Aastas vähemalt päevapalk rahvuslikuks tööks*. Ja kerkis küsimus: kas on ühe tööpäeva palgaga võimalik mingisugustki eestlust elus pidada?

Tõepoolest: mis maksab olla eestlane? Kas saab nimetada mingi minimaal-summa, mille igaüks peaks lauale panema selleks, et olla „hea eestlase” nime vääriline?

Täiesti vaistlik vastus on kohene „ei!” Eestlus on kas südameeasi või ei ole mingi eestlus, tahaks kõigepealt vastata. Kuid ka „hinnaküsimus” ei ole praegusel praktiliselt mõtleval ajal sugugi üleliigne.

Mis on eestlus minule maksma läinud? Lapsed eesti kooli, suvekodusse; eesti leht, Aja Kiri, rahvariided, Eesti Päevad... Ühe päeva palk? Sellega ei jõuaks kuskile, ütleks iga eestlane, kes on otsustanud mitte assimileeruda, vaid selle asemel oma lastele eesti kultuuriväärtusi vahendada.

Võibolla jõuaksime mingisuguse summani, mis „keskmiselt aktiivsele” eestlasele tema eestlus maksma läheb, kui teeksime vastava uurimuse. Aga mis kasu sellest oleks? Kas pole olukord pigem niisugune: kui oleme otsustanud eestlased olla, siis me lihtsalt maksame vajalikud kulud.

Võibolla on siiski mõnigi rahvuskaaslane täienduskooli-suvekodu-ajalehe hinna endale ette rehkendanud, ära kokkunenud ja eestlusele selja pööranud: ei ole mulle nii palju väärt! On isegi tõenäoline, et neid leidub. Kuid kas oleks see eestlusele mingi võit, kui niisugused inimesed edasi eestlase nime kannaksid?

Väliseestlase olukorras on ju olla eestlane *valiku* küsimus, ühe otsuse küsimus, mis kodumaal harva kõne alla tuleb. Rahakulu ei näi siin oluline, olgugi et tegemist on küllaltki suurte summadega. Ühe päeva palgaga poleks siin miljonärilgi suurt peale hakata. Jääda eestlaseks üht hoopis teist keelt rääkivas miljöös nõuab *suurt vaimset pingutust*: otsus, elada nagu kaht elu korraga, näiteks kanadalase ja eestlase elu. See pingutus on eestluse tõeline hind. Vähemaga ei saa.

Viimase numbri toimetaja veerg andis mulle mulje, et olete veidi nukras tujus. Kirjutan ja tahan lihtsalt, et teaksite kui väga ma hindan AJA KIRJA. Leian, et olete tõepoolest loonud foorumi mõttevahetuseks, nagu lootsite teha. Kui AJA KIRJA poleks, oleks vaja teda luua.

Olen tihti pagulas-eestlastest pettunud. Osutakse suurt tähtsust eestlaste haridustasemele, aga samal ajal tehakse vähe au kõrgema hariduse suursugustele ideaalidel. Ava-meelsus puudub paljudel, samuti tuleviku kujundamise konstruktiivsed ettepanekud. Suuga tehakse suurt lossi...

AJA KIRI oleks nagu saabunud selle vaakumi täimiseks, vähemalt osaliselt. Täitke seda rolli edasi -- loodan, et kasvame koos.

Ma loen iga nädal Välis-Eesti kui ka kodumaa lehti. Mõni on parem kui teine, aga üldiselt on nende tasemest raske lugu pidada. Vaatevinklid on kitsad, ja erapooletusest ei ole mõtet rääkida. Pagulaslehed ei ole eriti analüütilised ja nende struktuuris on sageli küsimusmärk: mis siis, kui praegused toimetused siit elust lahkuvad?

AJA KIRI ei ole perfektne. Tiraaž peaks suurem olema, ja minu maitse poolest võiks ta tihemini ilmuda. Tean kui palju vaeva te temaga näete, toimetades teda vabast ajast. See ei muuda fakti, et mina teda hea meelega näeksin tihe-
mini postkastis.

Mõttevahetuse ja trükitud sõna väärtust ei tohi alahinnata. Inimeste seas korratakse tihti, et „tahaksin paremat maailma, paremaid tingimusi oma lastele, kui mul oli lapsena“. Mina tahaksin, et noorematel eestlastel ei oleks nii palju raskusi tõe ja õiguse leidmisega kui mul oli. *An Estonian mind is a terrible thing to waste*, niiõelda. Pagulas noortele on ju maailm ideoloogiliseks džunglik. Teil oleks nagu rolli nende asjade sorteerimiseks.

J. E. Münchenis

P. S. Loen AJA KIRJA huviga, vahest vaimustusega, mõnikord teed südamele isegi sooja!

*Väljavõtte ettekandest 1979. aasta Kotkajärve
Metsaülikoolis.*

Vello
Sermat

Ameerika ühiskonnakriitik sotsioloog Philip Slater iseloomustas kümnekond aastaid tagasi ameerika ühiskonna puudusi, vaadeldes kolme põhikateooriat inimvahekordade alal. Ta ütles kokkuvõttes järgmist:

Inimesel on vajadus teatud määral *iseseisvuse*, *sõltumatuse* järele. Samal ajal on tal ka vajadus olla lähedane, jagada teistega, leida tuge, aidata üksteist. Ameerika on kuni viimase ajani rõhutanud iseseisvust ja alahinnanud ning takistanud vastastikust sõltuvust. Meil on oma maja, oma privaatus, oma auto, oma pesumasin -- me tahame olla võimelised oma probleeme ise lahendama, selle asemel, et loota teistele. See aga eemaldab ja isoleerib meid teistest.

Ameerikas on ülerõhutatud *võistluse* moment, ja allahinnatud ning sageli ignoreeritud vajadus *koostöö* järele. Ei ole tähtis midagi koos hästi teha, on tähtis teistest parem olla... Ülikoolis pead sa asju paremini tegema kui kõik teised, sa pead oma väärtuslikud ja originaalsed ideed ise-enelele, et mitte keegi teine neid ei kasutaks -- muidu ei saa sa nende eest enam kõrgeimat hinnet...

Ameerikas domineerib *ükskõiksus* või paremal juhul ainult rituaalne ja piiratud osavõtt ühiskonnaprobleemide lahendamise sektoris. See, et ühiskonnas on kuritegevust, tööpuudust, vaesust ja haigust, ei häiri enamikke kodanikke. Teiste viletsus ei lähe meile korda, niikaua kui see ei puuduta meid endid... Me arvame, et oleme oma kohustuse inimkonna vastu täitnud mõnikümne dollari annetamisega heategevale organisatsioonile.

Laiemas skaalas suur osa inimesi ei hooli ka sellest, mis juhtub ülejäanud maailmaga, niikaua, kui neil endil on hää olla. Me ei hooli isegi järeltulevate generatsioonide saatuses, kulutades ressursse oma elu mugavamaks tegemiseks, mis nendele on vaja võibolla kõige hädavajalikumaks otstarbeks.

Aga see olukord ei kesta enam kaua -- see muutub iga päevaga kõigile selgemaks. Viimase viie või kümne aasta jooksul oleme

saanud teadlikumaks kui kunagi varem inimkonda ähvardavatest kriisidest:

- õlikriis
- toormaterjalide nappus
- keskkonna saastatus ehk *pollution*
- toidupuudus, koos rahvaarvu kiire kasvuga ja sadade tuhandete näljasurmadega igal aastal
- rahaväärtuse pidev langus ja inflatsioon
- sõjaoh
- ideoloogiline kriis, elu mõtestavate ideaalide küsimusmärgi alla langemine
- teadmatus tuleviku ees ja üksikisiku võimetus seda kontrollida või efektiivset kaitset planeerida

Võiks lisada veel ühe kriisi, ja see on *armastuse kriis*. Abielud lagunevad ennenägematu kiirusega, romantiline armastus on moest, eneseohverduse asemel me räägime eneseteostamise vajadusest (praegust aastakümnet on nimetatud „nartsisismi aastakümneks“ kus igaüks on üha rohkem ainult huvitatud iseenesest).

Seda probleemi suurendavaid tegureid on palju -- puuduvad laiemad perekonnasidemed, sugulased, naabrid, kompaktned ja stabiilne ühiskondlik tugisüsteem, kust üksikisik saaks moraalselt ja praktilist abi nende probleemide lahendamisel. Ka vanasti ei olnud vanematel palju aega mõelda oma laste armastamise peale, aga oli mitmeid teisi inimesi, kes ühiselt seda rolli täitsid -- vanaisad ja vanaemad, tädid ja onud, vanemad lapsed, kes vaatasid nooremate järele. Enamikul meist pole selline struktuur enam kättesaadav.

Sellele lisandub psühholoogiline murrang inimvahekordades, mida võiks võrrelda majandusliku inflatsiooniga. See on *armastuse inflatsioon*.

Inflatsioon tekib, kui nõudmisi on rohkem kui pakkumisi; kui tahetakse saada ja ära kasutada rohkem, kui produtseeritakse; kui väheneb usaldus kogu fenomeeni vastu. Usaldus paberraha järele väheneb, kui seda kogu aeg juurde trükitakse ilma et selle taga oleks konkreetseid ressursse, mille vastu seda saaks ümber vahetada.

Ka armastuse staatus meie ühiskonnas on hakanud kõikumama --

võib-olla sellepärast, et me nüüd nõuame väga palju, ilma et me ise oleksime võimelised teistele rohkem andma. Me ei usalda enam romantilist armastust, sest mõnede autorite arvates on armastus ja abielu traditsioonilises mõistes aegunud ning ebareaalne nähe, mille asemele peaks tulema hoopis uued läbikäiguvormid -- *open marriage, group sex*, või täielik seksuaalne vabadus, kus indiviidil pole enam mingit tähtsust.

Sellele vaatamata abielu astumise sagedus pole vähenenud. Abielule vaadatakse koguni palju suuremate nõuete ja ootustega -- see on viimane sektor, kus leiab veel intiimsust ja emotsionaalset tuge... Aga võib-olla me ootame sellest palju rohkem, kui oleme ise valmis andma ja meil pole õiget arusaamist, kuidas see töötab.

Intiimsust ja armastust otsitakse ikka veel, kuigi usk selle leidmisse ja selle püsivusse on vähenenud.

Mis on intiimsuse ja armastuse aluseks? Esitaksin mõned teesid:

1. Aeg ja võimalus
2. Omaette, mitte suuremas grupis
3. Eneseväljendus, enese tunnete ja mõtete avameelne jagamine teisega -- (*self-disclosure*)
4. Et meil oleks teisele seda pakkuda, mida ta väga hindab ja mida ta kergesti mujalt ei saa. (*Sex* on kergesti kättesaadav, armastus võib-olla ei ole... Arusaamine ja lojaalsus võivad olla üsna haruldased ja raskelt leitavad, seega hinnalise vahekorra põhielemendid)
5. Füüsiline kontakt (prostituut annab ka füüsilist rahuldust..)
6. Usk vahekorra stabiilsusesse -- et see pole ainult silmapilgu tundepuhang, vaid kestab -- et selles on lojaalsust...
7. Protsess inimvahekorras peab olema *vastastikune*, mitte ühepoolne. *Mõlemad* peavad rahuldama teineteise vajadusi...
8. Lähedustunne -- sümptoom sellest, et vahekord on eriline, hinnatud
9. *Uhise „müüdi“ jagamine* elus -- *ühised elueesmärgid*, mis on tähtsamad kui isiku enese momentaarne rahulolu (eel-dusel muidugi, et eelpoolnimetatud tingimused on täidetud)

Lisandub veel üks oluline punkt. Ei ole küllalt sellest, kui me teist inimest armastame kõige õilsamal viisil, kuid seda talle ei ütle või ei näita... Meie isiklikud filosoofilised arusaamised, head soovid ega teadmised mida me jätame iseenestele ei tee teist inimest õnnelikumaks, ega paranda ka maailma olukorda. Inimvahekord ei koosne mitte minu isiklikus fantaasias sinust, ja sinu isiklikust fantaasiast minust, vaid sellest, mida me koos teeme.

Kõik kriisinähted mis meie elu hakkavad ennustamatul viisil üha kiiremini muutma, nõuavad meilt uut ja efektiivsemat lähenemisviisi teistele inimestele. Sõltumatu majanduslik ja füüsiline iseseisvus, teistega võistlemine koostöö asemel ja ükskõiksus üldinimlikkude probleemide suhtes, ei ole üsna lähedases tulevikus enam võimalikud ja ammugi mitte otstarbekohased. Kriisid nõuavad meilt üksteise mõistmist, teistega arvestamist ja koostööd, et edasi elada. Inimvahekorrad muutuvad ääretult tähtsaks, sest tehnilised ja majanduslikud ressursid kuivavad kokku. Juba õlikriis teeb lõpu meie illusioonile, et me suudame edasi elada, hoolitsedes ainult omaenese hääolu eest. Inimvahekordade kvaliteedist ja edaspidisest arengust oleneb, kas maailmas tuleb kõikide sõda kõigi vastu, millele teeb kiire lõpu mingi globaalne diktatuur, või areneb välja ühistele huvidele põhjenev vaba-tahtlik koostöö, vastastikune lojaalsus ja mingi kõrgem elueesmärk.

PROPAGANDA JA KONTAKTID

Ulo
Ignats

Pingelõdvenemise ajal muudab poliitiline propaganda ida poolt oma nägu. Samaaegselt muutub see mitmes mõttes aktiivsemaks. Varem oli propaganda enam-vähem puht-poliitiline ja peamiselt suunatud rootslastele. Nüüd on propaganda muutunud pisut kultuurilisemaks ja ümber suunatud idapõgenikele.

Hetkel näitavad Poola, Nõukogude Liit ja Ida-Saksamaa erilist propagandalist aktiivsust. Juba kaua aega saadab Nõukogude Liit propagandaajakirju põgenikele Lätist, Leedust ja Eestist. Eestlased saavad ju teatavasti *Kodumaad*.

Einar Sanden on raamatus *KGB kutsub Evet* kirjeldanud, kuidas üks KGB-ohvitser teostas propagandatööd Rootsi eestlaste hulgas. Kui olukord on liiga ärev, ei juhtu midagi. Hiljem üritatakse luua teatud arusaamist Eesti olukorrast. Pärast seda tuleb luua „neutraalseid“ organisatsioone, kes keeldivad iseseisvusküsimust käsitlemast ja tegelevad peamiselt kultuuriga.

Täiesti positiivset meeleolu koduma olukorra suhtes ei oodagi. Peamiseks eesmärgiks on panna eestlasi vaikima rõhumisest Eestis ja Nõukogude Liidus.

Sandeni raamat ei tõesta midagi, muidugi mitte. Aga kas pole selline strateegia tõenäolik? Kas see ei näi olevat otstarbekohane?

Kuidas suudab KGB eestlasi passiviseerida?

Kodumaa-reisid on üks meetod. Eestlased soovivad kodumaad külastada, kuid aktiivseid iseseisvuse nõudjaid ei lasta sisse. Tõenäoliktult on see meetod üks efektiivsemaid passiviseerimisabinõusid.

Teine meetod on kultuurilised külaskäigud eestlaste asukohamaadele. Silmapaistvad kultuuritegelased saadetakse välismaale koos propagandistidega, kelle ülesandeks on ametlikult mitte-poliitilistel üritustel propagandat levitada.

Teise meetodi kasutamiseks vajab Nõukogude Liit „neutraalseid“ organisatsioone. Neid leidubki juba. Mõned nende organisatsioonide tegelased esinevad koguni meeleldi okupatsioonivõimu raadios ja koostavad okupatsioonivõimudele ajaloolisi broshüüre võltsingutega ja tähtsate kultuuritegelaste mahavaikimisega.

Mõned sellised organisatsioonid on pühendanud palju energiat teiste organisatsioonide ja ajakirjade peale kaebamiseks. Selline töö killustab muidugi eestlaskonda veel enam.

Kas peaksime siis kontaktid kodumaaga katkestama? Ei, see pole mingi lahendus. Eriti noored eestlased, kes on sündinud kaugel kodumaast, vajavad neid kontakte -- muidu ei suuda nad iialgi eluaeg eestlastena tunda. Need kontaktid peavad aga toimuma meie ja mitte nõukogude tingimustel.

Sooviksin jätkuva arutluse aluseks esitada mõned põhimõttelised punktid:

1. Kontakte tuleks laiendada.
2. Kontaktid peaksid olema nii otsesed kui võimalik. Kõige parem, kui neid on võimalik saavutada isikutega ja mitte läbi VEKSA organisatsiooni.
3. Propaganda ei tohi olla lubatud, küll aga vaba vaidlus.
4. Kontaktid peaksid olema mitmekülgsemad. Me peame nõudma, et eestlased välismaal pääseksid Eestisse suuremal määral vastavatele üritustele.

Viimasel ajal on Rootsis kritiseeritud Balti Instituuti. Kriitika aluseks on olnud seisukoht, et juhtivate tegelaste käitumine on kooskõlas nõukogude poliitiga huvidega. Kriitika on peamiselt suunatud kahe-kolme juhtiva juhatuse- ja kantseleiliikme vastu. Ma ei hakka neid isikuid nimetama, vaid toon näiteid tegevusest, mis ma leian olevat ebasobiva.

- Raadioprogrammide valmistamine okupatsioonivõimule Eestis.
- Rootslastele suunatud propagandistliku eesti rahvatantsu ja muusika turnee läbiviimine, kusjuures jagati propagandat välja peaaegu igal etendusel.
- Nelja juhtiva parteitegelase siiakutsumine, pärast Tallinnast saabunud soovitust, Eestist ühenduses mitme lektori esinemisega.
- Instituudi endise fotograafi nimetamist salakulleriks, kui see Lätis vangis istus.
- Samaaegselt 14. juuni küüditamise aastapäeva pühitsemisega korraldada kaks konkureerivat üritust: nõukogude filmide näitamine ja instituudi pidu.
- Instituudi konverentsi avamisega ühenduses palve Rootsi sotsiaalministrile, et see tingimata küüditamisi ei nimetaks.

Kokkuvõttes: Me vajame kontakte kodumaaga, aga need peavad olema rajatud vabaduse põhimõtetele. Me ei tohi iial oma vabadusnõudlusi kõrvalisteks asjadeks pidada, nagu nähtavasti mõned Balti Instituudi tegelased on teinud mõnel juhul. Aga ka seda on ju veel võimalik muuta...

Tim
Bates

I am a twenty-nine-year-old Canadian of English and Australian ancestry. On 28 June, I accompanied an Estonian friend to *Suvihari 1980* at *Seedrioru*. What follows is a series of observations and questions arising from my visit. They are offered from the point of view of an interested and curious outsider who wishes to learn.

One of my first observations was that remarkable numbers of people were consuming remarkable amounts of alcohol and marijuana. The attitude of many people seemed to be, "I can get more stoned in less time than you and I can be a bigger jerk while doing so." Are there more Estonian alcoholics and dopers than one would expect to find in other national groups? I have attended rock festivals which were sober by comparison.

Why did I see so few children at *Seedrioru*? I understand that it is, primarily, a children's camp, yet there were no activities organized for children. There was little evidence of family spirit and I saw a couple of aimlessly wandering small children clutching bottles of beer. An outsider might easily come to the conclusion that the Estonian community has no real desire for its young people to feel as if they belong to it. Children need to be shown that they are wanted, but I saw little evidence that they were wanted at *Seedrioru*.

Who is wanted at *Seedrioru*? On two occasions I was made to feel as if I were an unwelcome intruder at a meeting of a secret society. The implied question was, "Oh, so you don't speak Estonian. Why could you possibly want to be here?" This attitude surprised me, but it was consistent with some questions which I have begun to ask in the past year, during which I have made several Estonian friends.

I grew up in Toronto where there is a large Estonian community. I consider myself to be an alert person who is reasonably aware of the world around him. Why, then, did I know virtually nothing about Estonia (except how to find it on a map) until I was twenty-eight years of age? Why did I not know that several of my high school class-mates came from Estonian families when I knew that other friends and acquaintances were from Ukranian, Polish, Turkish, Spanish, Dutch and Swedish backgrounds? Why was I unaware of the existence

of *Eesti Maja* at the same time as the Japanese Canadian Cultural Centre was throwing its doors open to the general public? How is it that I could work, for a year, five hundred feet from Tartu College without knowing the reason for its existence?

I do not mean to sound unfairly critical of the Estonian community in Canada, yet these questions cannot help but make me wonder why I have been so ignorant of its existence. Most national groups are eager to share the creative aspects of their cultures, but Estonians do not seem to want to show their pride in their cultural heritage.

I did not have an unpleasant time at *Seedrioru*, nor did I fail to see encouraging and positive things. The record album by *Külapoisid*, for example, is an extremely good piece of work, both technically and musically, even to non-Estonian ears. I hope that this group finds great success and world-wide distribution for their fine efforts.

Seedrioru, itself, is a beautiful camp which has been developed with much evident care and love during its twenty-five years. Sadly, the buildings and grounds show signs of wear and neglect. Are people losing interest in the place? Is there no longer sufficient money for maintenance and repairs? How might the site be used to greater advantage?

I must repeat that my questions are asked in a spirit of curiosity and not as unfeeling criticism. They are as difficult to ask as I am sure they will be to answer, yet I think that they are important questions and that they also are being asked by young Estonian Canadians.

Andres
Jürjado

The New York Times'i Ida-Euroopa riikidele spetsialiseeruv korrespondent John Darnton kirjutab 28. mai lehes Varsavist pikemalt ühest erakirjastuse ettevõttest. Selle olemasolu demonstreerib, et ebaametlik ehk samizdat kirjastamistegevuses on poolakad kaugelt ees oma naabritest ja eriti Nõukogude Liidust. Darnton'i pika artikli peategelaseks on 31-aastane Mirosław Chojecki, väljaõppelt keemik, kuid alates juunist 1977 *Nowa*-nimelise organisatsiooni peamine eestvedaja. Ameerika ajakirjanik nimetab *Nowat* kõige tähtsamaks ja viljakamaks mitteametliku kirjanduse levitajaks üle terve Ida-Euroopa. *Nowa* on asutamisest saadik kirjastanud 90 raamatut, avaldanud kahte regulaarselt ilmuvat kirjanduslikku ajakirja ja pool tosinat perioodilisi väljaandeid, mis moodustavad dissidentliku liikumise selgroo Poolas. *Nowa* puhul ei ole tegemist kirjutusmasinal vaevaliselt ümberlöödud mõneeksemplariliste väljaannetega. Raamatud on offsettrükis ja väikseim tiraaz on harilikult 2000 eksemplari. *Nowa* suurim menur, Tadeusz Konwicki *Väikese Apokalüpsis*'e trükiarv on juba ületanud 10 000 piiri.

Nowal on trükipresse üle terve Poola ja sama raamat trükitakse osadena tihti mitmes erikohas. Need pannakse kokku kuskil mujal ja hoitakse laos veelgi erinevas kohas. Trükipresside asukohti muudetakse tihti, kuid sellele vaatamata avastatakse võimude poolt salajasi trükikodasi iga kolme või nelja kuu tagant. *The New York Times*'i andmetel on *Nowa* juures tegevuses üle 200 inimese. Levitamine käib kiirelt ja väljaanded tuuakse tellijatele koju kätte.

Mõned ringkonnad on teoretiseerinud, et ametvõimud saaksid nii laiahaardelise operatsiooni seisma panna, kui nad seda tõesti sooviksid. Chojecki ise arwab: „Teoreetiliselt nad ehk võiksid selle kinni panna. Aga ükski asutus Poolas ei tööta tõeliselt hästi. Ma ei saa aru miks politsei peaks olema selles suhtes mingiks erandiks.”

Chojeckil on siiski sekeldusi politseivõimudega. Ta kaotas oma töökoha Tuuma Uurimis Instituudis. Ta oli viis kuud vangis. Tema korterit on 15 korda läbiotsitud. Tema isikut on läbiotsitud umbes 80 korral, millega on paaril juhul kaasnenud läbipeksmised. *Nowa* tegevuse jooksul on julgeoleku organid konfiskeerinud umbes 120 kirjutusmasinat.

Ilmunud „Tolm ja tuli“, Tartu, 1936
ja „Luuletused ja poeemid“, Stockholm, 1956

Betti
Alver

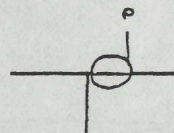
Kui rahvas, harjund jooma halbu viinu,
kõik pärlendavad mahlad sõtkub poriks,
ja nõuab luulelt, et kui tuhkatriinu
ta nende padades ja tolmus soriks,

siis, pillamata ainust etteheidet,
kaob laulik parisnike purjus salgust,
et altaril, mis hulkade eest peidet,
kui viimne usklik ümmardada valgust.

Ning nagu lapse kurjustavad kilked,
kes tahab kilde murda päiksekiirist,
nii mõnitava rahva sõim ja pilked
ei tumesta ta silma selget iirist.

Ta teab, et sama jõuk kes, huulil vanded,
nüüd kõike igavesti-kaunist trotsib, —
käes sooblinahad, kuld ja teised anded,
kord nuttes kõrvest kadund luulet otsib.

Roman
Toi

sfz. mfz

S. 4/4 Hm! KUI RAHVASS HARJUND $\text{JODMA, JODMA, JODMA, JODMA, HARJUND}$

A. 4/4 Hm! KUI $\text{JODMA, JODMA, HARJUND}$

T. 4/4 Hm! KUI JODMA, HARJUND

B. 4/4 Hm! RAHVAS HARJUND

(üksik, rõõmsalt ülatunnud hääl!)

f.

⑤ $\text{JOO-O-O-O-O-O-O-MA}$

p.

⑥ HALBU VIIJU ⑦ ⑧

S. $\text{HALBU VIIJU, HALBU VIIJU, HALBU VIIJU}$

A. Hm! $\text{HALBU VIIJU, HALBU VIIJU, HALBU VIIJU}$

T. Hm! $\text{HALBU VIIJU, HALBU VIIJU, HALBU VIIJU}$

B. Hm! $\text{HALBU VIIJU, HALBU VIIJU, HALBU VIIJU}$

(toniseedes)

ff. (ahastuses)

⑨

S. 4/4 KÖIK

A. 4/4 KÖIK

T. 4/4 KÖIK

B. 4/4 KÖIK

mfz

⑩

S. 4/4 KÖIK

A. 4/4 KÖIK

T. 4/4 KÖIK

B. 4/4 KÖIK

p.

⑪

S. 4/4 KÖIK

A. 4/4 KÖIK

T. 4/4 KÖIK

B. 4/4 KÖIK

⑫

S. 4/4 KÖIK

A. 4/4 KÖIK

T. 4/4 KÖIK

B. 4/4 KÖIK

Presto

⑬ Pp. $\text{PÄRENDAVAD, PÄRENDAVAD, PÄRENDAVAD}$

A. $\text{PÄRENDAVAD, PÄRENDAVAD, PÄRENDAVAD}$

T. $\text{Pp. PÄRENDAVAD, PÄRENDAVAD, PÄRENDAVAD}$

B. $\text{PÄRENDAVAD, PÄRENDAVAD, PÄRENDAVAD}$

⑭ mfz. MAHLAD ⑮ ⑯ ⑰

S. MAHLAD MAHLAD

A. MAHLAD MAHLAD

T. MAHLAD MAHLAD

B. MAHLAD MAHLAD

mfz.

Kõrge hääletus.
Lento

S. *ss* OTKUB PORIKS! *mp.* PORIKS

A. *%* *%* *%* PORIKS! *mp.* PORIKS *porru*

T. *ss* OTKUB PORIKS! *mp.* PORIKS PORR

B. *ss - OTKUB* **ff.** PORIKS! *mp.* PORIKS PORIKS

Poco meno

ürik
haal

S. *f.* JA NÕUAB LUULELT ET KUI TUHKATRANU TA TEHA PADADES JA

A. *f.* RR RR RR RR

T. *f.* RR RR RR RR

B. PORIKS ZZ

(ühimadala häälega)

(*vaba aul kordumist.*)
(*stringendo e calando*)

Juhataja näitab tempo ja dünaamika

S. **TOLMUS** : SORIKS

A. : SORIKS

T. : SORR SORR

B. ZZ : SORIKS

***)** S11S S11S S11S S11S S11S S11S S11S S11S

S11S S11S

S11S S11S

S11S S11S PILLAMATA AINUS ET - TE-HEIDET S11S

S11S S11S

* Kromaatika loeb ainult antud noodi ulatuses.

KAOB
KAOB b p KAOB
AINUST ETTE-HEIDET
KAOB
KAOB
KAOB
KAOB
KAOB

Üksik hääl:

kaob laulik parisnike purjus salgust,
et altaril, mis hulkade eest peidet
kui viimne usklik ümmardada valgust.

Ta teab - et sama jõuk kes - huulil vanded
nüüd kõike igavesti kaunist trotsib...

kord nuttes kõrves kadunud luulet otsib.

Teine üksik hääl: Jah - kui rahvas harjund jooma halbu viinu...

Lento poco a poco stringendo

Tutti: $\frac{3}{4}$ mp. KÕIK MAHLAD SÕTKUB PORIKS, KÕIK MAHLAD SÕTKUB PORIKS KÕIK MAHLAD SÕTKUB PORIKS

Tutti: KÕIK MA SÕTKUB PORIKS f. d'al ||: al. ϕ e CODA.

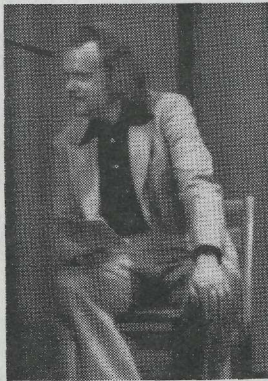
CODA:

KAOB
KAOB
KAOB
KAOB
ppp.
ppp.

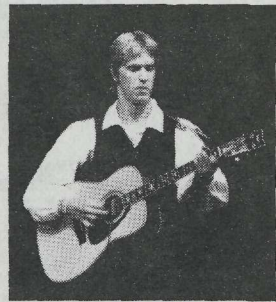
Vello Salo fotod

Helga Nõu, Elin Toona

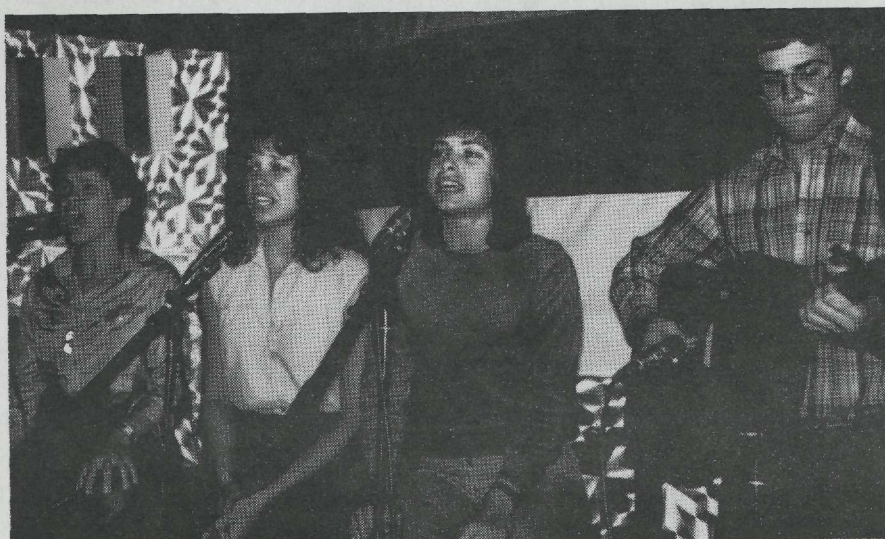
Ilmar Laaban,

AJA KIRI ESTOL:
Tiia Raudma, Thomas Niit, ?, Kazuto Matsamura

Vancouveri Rahvatantsijad

Lindau õed ja Erik Teose Salakõrtis

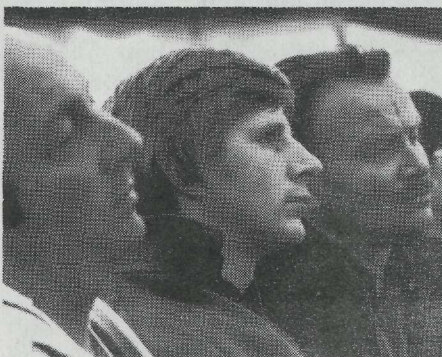

Tiiu Järkeman

Veilo Salo fotod

Metroo pere

Udo Tohver, Mart Jürisoo, Ants Teder

Laudkomaveestlus: ESTO 80
Peeter Paljak, Lembit Salasoo, Tiia Raudma,
Tiina Taagepera, Anne Tull, Andres Jüriado.

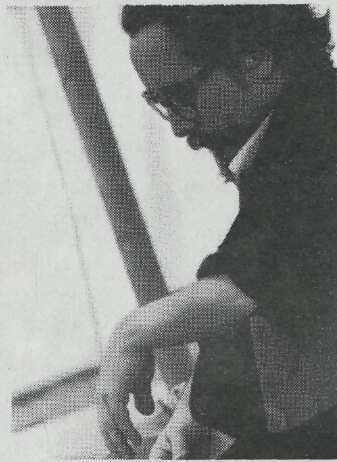
Elin Toona

Ene-Mai Rebas, Kaarin Rebas

Aleksander Loit

Andres Jüriado

Enn
Nõu

Esto 80 Stockholmis andis sinimustvalge grupitunde ja teadmise, et me ei ole siiski üksinda, vaid et meid võib olla palju kui tahame. Ja see meeoleolu nakatas peaaegu vastu tahtmist ka siis, kui muidu massüritusi ei armasta. Oh need lipud! Eestluse ülikond värskeltpressitult seljas Ojamaale jõudes tõusis paekivine Visby merest mulle esimest korda kui väike Tallinn ja tundsin mandrisidet merepõhja pidi Eestiga. Metroo 80 toimus tuultevaevatud mändide vahel, kus metsmaasikad kasvavad paeklibusel pinnal igal pool kuhu jalg astus. Lilleline taimestik, mis loodust trotsides trügis välja igast praost, pakkus Inno Salasoole igasuguseid ravimtaimi, mürgiseid taimi ja teisi ja ta õpetas neid eesti keeles tundma ja armastama. Siin pilvedest piiratud, vihmakastetud ja edasi-tagasi viskavas hiigeltelgis saime osaks Metroo tunde ja teadmiste tiheduses. Alles siin saavutas Esto 80 ja eestlus oma sügava ja ausa tunnetuse ja sisu. Eriti Elin Toona käsitlusel armastusevihkamise vahekorrast eestlusega tema loomingus, tema kirjaniiku silmade ja sõnade kaudu. Kirjanduslik traditsioon vanaisa Ernst Ennost ja teatritagapõhi esinemiseks Enn ja Liki Toonalt. Joikivaks* mõisteks kujunev Jaak Maandi küsis prototseerivalt, et kas rahvused suudavad ka keeleta üle elada. Temale näitasid eesti keelt Raimo Raag, Aleksander Loit ja Vello Salo. Eesti kirjakeele ja kirjanduse massiivne vastus peateema raamides tungis igalt poolt läbi. Kirjanduslik Raimond Kolk jõudis suurema osa meie kirjanduse ja kirjastuste ajalost ära rääkida ja huviringis veel sotsiaalse ja poliitilise tausta anda. Tema dinosauruslikud sõnavõttud peatusid seekord antud raamides. Teda oli vaja.

Sõök oli maitsev. Keegi ütles, et võib-olla isegi maitsvam kui MÜ-s. Toimkonnad töötasid sujuvalt ja segasaun jäi jutumärkides vaid meestesaunaks. Loominguline võime tungis esile täie rahvusliku intensiivsusega igaõhtuses kirevas eeskavas, mis ületas kõvasti selle keskmise taseme, mida tavaliselt paguluses pakutakse. Jaan Seim oli virtuoosne, kui ta juhatas huviringi laulukoori, või mida ta ka ette võttis. Huumor ja tõsidus vaheldusid loomulikult ja ehtsalt.

Laudkonnavestlus Esto 80-st, eesti kirjanduse temaatikast ja

*) joig, joiu - laplaste algeline laululiik (ÕS)

kirjastamisest, muusikast, kunstist, teatrist, filmist ja Metroo tulevikust kujunesid elavaks ja nooremate sõnavõttud paistsid silma peale dinosauruste. Ilma globaalse Walter Ranna tulevikuvisionita igas seoses oleksime staatiliseks jäänud. Tema andis ka Metroo sotsiaalse ühiskonna vanema põlve piirima. Teiselt poolt tuli Minitroo. Aktiivselt integreeritud ühiskond kõikide põlvedega esindatud, kujunes nädala lõpuks iseenesest arusaadavaks mõisteks. Tiiu Salasoo lubas idee Austraaliasse kaasa võtta.

Õöd jäid lühikeseks. Isegi söögiajal oli võimalik midagi kuulata „söögilauajuttude“ näol. Virve Aruoja andis meile natuke eesti teatrist ja huviringis häáli vormides tõi ta sõnakoori välja. Ehtne Tallinna koer haukus vahele kui tarvis. Olaf Millert lähtus Gustav Naani temaatikast ja tuul tahtis telki maast lahti kangutada. Keegi ei jäänud ükskõikseks. Tohutult tundetihe Valli Naelapea apelleeris naiskirjanikele ja teistele tundeinimestele. Igale poole hüüdis vahele sõnadega mängiv Vello Salo. Enda kirjandusest rääkisime huviringides ja loengul. Tundus et tekkis ühendus. Virve Raag laiendas huviringis vadjalastest keeleteema piire. Millerti psühholoogia-ring kiskus kaasa. Loodusretked ei suutnud kahjuks kõiki kaasa tõmmata pärast ööde intensiivset jutlemist.

Minitroo tegutses omaette ja integreeritult vaheldumisi ja lastekirjandust ei unustatud ära. Tundis, kuidas räägiti ainult eesti keelt, aga kui maagiline võim lahkumisel oli lakanud, hakkasid üksikud rootsikeelsed sõnad kui võõrad linnud jälle puude vahel ringi lendama.

Et Metroo oli kõvasti keskmiselt noorenenud on selge ja positiivne. Et eesti lipp lehvib Metroo lipu üle on samuti selge. Veel rohkemgi, kui Esto 80-st lähtuda. Et paekivine, kadakane, tuultesurutud mändidega Ojamaa põhjatipu idarand andis Eestile maksimaalse läheduse, samuti. Ise magasime seekord telgis. Kas sellepärast või mispärast, oli Metroo tihedam isegi kui MÜ 1978 Kotkajärvel. Oli neid, kellele ei jätkunud vaidlustest, kes nurisesid et polnud sütitavaid ja ässitavaid teemasid. Me ei tundnud nendest puudust. On hea meel, et eesti keel ja kirjandus nii kesksed olid. Jaak Maandi tahtis Metroos näha kestvaid revolutsiooni. Mina näen revolutsioone kui üleminevaid nähtusi ja revolutsionääre kui tulevase alalhoidlikke kodanikke. Metroo tugevuseks on piiride

avardumine ja tundetihedus eestilikus valguses. Akadeemilise teadusliku taseme ja loomingulise tunnetuse pakkumine oli tasakaalus. „Põrandaalusest“ Metroost polnud enne palju kuulnud, ütles Peeter Paljak, ainult Metroo teisest raamatust oli ta enne huviäratavaid jälgi leidnud. Osavõtt oli temasse nüüd jätnud selged jäljed.

David Papp võttis tagasihoidlikult ja asjalikult Ojamaa kokku ringreisi juhtides ja andis enne seda loengul eestlaste sileda kätte. Tal on veel palju anda edaspidigi. Lau kirikus jahedate ja kajavate keskaegsete paeõlvide all mediteerisime koos lastega hiirvaikselt ja kuulasime Jaan Kaplinski sõnu Vello Salo interpretatsioonis. Metroojutud jätkusid rahvamassist kokkusurutult ka veel laeva pardal ja lodisev vihm mängis lõppakordi Nynäshamni sadamas. Peale Metrood tunnen tõsiselt, et meil on ikka veel tulevik. Esto 80 andis vaid mõned koordinaadid.

METROO 80-PÄRAST 2

*Helga
Nõu*

Ojamaalt koju jõudes, vihmast märgade jalgade ja magamatusest punaste silmadega, oli üks ja valdav tunne: See ei tohi lõppeda. Mis sellejuures see „see“ oli, on raskemini määritletav. Samaaegselt olen kui juba üsna elukogenud inimene teadlik, et miski nii intensiivsel viisil püsida ei saa. Arvata-vasti ei ole see ka soovitatav. Aga võib-olla on meil vahetevahel tarvis selliseid vitamiinipritse (ehki kahtlustan, et on tegemist narkootikaga) et jaksata edasi lükata eestluse roostetama kippuvat käru.

Mis on siis see, mis loob tole kummaliselt tundetiheda õhukonna? (Seda kogesin ka MÜ-s 78 ja sama usutunnistust olen korduvalt kuulnud teiste osavõtjate suust.) Kindlasti mitte loengud kui sellised. Enamus loengutest olid küll kõrgel tasemel ja valgustasid meie vanu ja tuntud ainevaldu ühest ja teisest värskendavast vaatenurgast. Aga sama või vastavat

saame tihti teaduslikest artiklitest või ettekannetest mitmesugustel üritustel, ilma et need kellelgi otsest vaimustust tekitaksid. Ehk siis loengutele järgnevast vaidlusest? Või hoopis ootustest loengutele ja vaidlusest selle üle, mida loengutes ei olnudki?

Tegemist on vist meie kõikide ootuste ja lootustega. Ka nende mitte-täitumine loob tunde, et see kõik ei tohi veel lõppeda, sest me pole veel leidnud vastuseid oma küsimustele. Võib-olla ei ole veel osanud küsidagi. Arutlusgruppides, huviringides ja laudkonnavestlustes kobati rahvuse ja ident-suse küsimuste ümber, ilma tegelikult kuhugi jõudmata. Võib-olla ühendaski kuulajaid teatud sõnade jõuetus olude üle ja kella vastu, mis järjest kuulutas, et aeg on otsas. Vahel on tähtsam see, mis tegemata jääb kui see, mis tehtud saab. Siis on veel lootus alles järgmiseks korraks.

PILVELÕHKUJAD JA „PISUHÄND” Vrd. VES 21. II 80:4

Mardi
Valgemäe

Lennart Mere tõenäosuse piiresse ulatava hüpoteesi kohaselt pärineb meie rahvaluule pisuhänna motiiv pronksajast, mil Saaremaale kukkus Kaali hiidmeteoriit. Eduard Vilde tuntui-mas komöödias tõgab autor pisuhänna mõistega Kitzbergi eba-usuga tegelevale *Libahundile* määrat auhinna motiveeringut. Laiemas dramaturgilises haardes aga esineb Vilde metafoor germaanipärase kratina, kes võrast vara kokku kannab. Arvestades tüki peakujundi folkloristlikku tagapõhja, tekib New Yorgi Eesti Teatri poolt 10. veebruaril esitit Vilde näidendi uuslavastust jälgides küsimus: ons *Pisuhännal* osatähtsust tänapäeva pilvelõhkujate maailmas?

On küll. Vilde laseb ju Sanderil oma nime all avaldada Piibelehe romaani. Kuid ka Piibeleht osutub vägagi peeneks suliks. Ta lööb Vestmani üle mõrsjaisa enese rahadega. Sel-liseid rahvaluule hõnguga valgekraega kratte leidub kahtle-matult moodsais pilvelõhkujaiski. Lavateos, mille temaatikas rakendub pisuhänd enam kui kosjavankri ette, ei ole niisiis põrmugi aegund. Universaalseks võime tunnistada ka Vilde

näidendi süžee ja tegelaskonna, mille juured ulatuvad vana-kreeka uude komöödiasse.

Kosilase vägiteod tulevase äiapapa vaenu peletamiseks kuulsid juba Menandrose repertuaari. Ning antiikajastu kriitiga jagas komöödia peategelased kolmeks: narrid, hoopled ja teesklejad. Viimased varjasid oma oskust ja jõudu, lüües näidendi lõpuks nii ärplejaid kui veiderdajaid. Vilde tegelaskond peab kinni samast jaotusest. Tuntud New Yorgi väliseestlase Peeter Speegi järele loodud, murrakut kõnelev, kohmakas kuid visa Piibeleht vallutab nii oma võimeid ülehindava Sanderi kui ka mitmeti naeruväärse Vestmani. Ka välise veaga, ent seesmiselt kindel Laura ületab tõusiklikult õõnsa Matilde. *Pisuhänd* on niisama vana kui ürgne teater ja niisama uus kui tänapäeva elu. Vähem püsivaks peame tunnistasama vaatlusaluse lavastuse.

Kadi Taniloo traditsiooniline režii ning Karl Pehme veelgi aegunum lavakujundus ei pääsünd mõjule *High School of Art and Design* aulas, mis oma kõledusega meenutab suurt tühja küüni. Kui sellele puudusele lisada veel äärmiselt halb akustika, siis pole ime, et läks kaduma publiku teatrimõnu, mis omakord pidurdas näitlejate mängulusti. Vaatamata üldisele äpardumisele, ei saa aga mööda minna siinse eesti teatri tulevikuga seot rõõmustavast tõigast: peale ühe esineja olid kõik näitlejad keskmisest või nooremast generatsioonist.

Tiit Piibelehe raske osaga sai suurepäraselt toime New Yorgi *Off Off Broadway* lavakooli läbi teinud Jaan Kuuse, kes mängis nüansirikkalt ning tabas näidendi peategelase hingeelu. Paraku summutas saali võimatu akustika ta mõnulevaid etteasteid. Inglismaal näidelnud ning käesoleva lavastusega siin debüteeriv Elmar Maripuu Ludvig Sanderina kippus tihti liig melodramaatiliseks, eriti kui ta hambaid näitas, habet silitas või rusikat hammustas. Tema hea välimus ning tugev hääl töotavad aga edukat lavakarjääri -- kui ta ainult ennast rohkem distsiplineerib. New Yorgi Eesti Teatriga pikemat aega kaasa töötand Aime Andra kehastas kohati veenvalt Matildet, kuid vahetevahel kippus ta üle mängima.

Ene Harju tagasihoidlik esinemine tuli kasuks Laura osa tõlgendamisel küll näidendi alguses, aga hetkeil kui ta

oleks pidand edasi andma armund tütarlapse hingelist lee-
gitsemist, jäi ta seesmine tuli süttimata. Kuraasikas lava-
veteran Ralf Sams mängis seekord kahjuks jälle Vargamäe
Pearut. Toatüdruk Liina pisirollis esines Juta Ristsoo,
kes toimis ka inspitsiendina ja kostüümikunstnikuna. Vii-
mase ülesande sooritas ta eriti kiiduväärselt.

Kuna Vilde oli paar aastat enne näidendi kijutamist eland
New Yorgis, laseb ta Sanderil, kes selgitab Vestmanile
Piibeleh ärivempe, varjat muigega kiita ameerika ehitus-
tehnika rakendamist Maarjamaal:

„Muidugi raudkonstruktsioon. -- Vähe tööd, vähe mater-
jali. -- Ja mis peaasi....õhku....õhk ei maksa midagi
-- ühe sõnaga: esimene eesti pilvelõhkuja...“

Piibelehe ärilised ettevõtmised, nagu siin vaadelt lavastus,
muutuvad õige pea õhulossideks. Vilde *Pisuhänd* jääb aga
püsima eesti näitekirjanduse pilvelõhkujana, mis „viiekümne
versta peale ümberringi näha!“

Järeilmärkus

Kultuuripäevadel korrat *Pisuhänna* lavastus osutus esi-
etendusega võrreldes märgatavalt paremaks. Eesti Maja saali
intiimsus asetab nii režii kui lavapildi hoopis rahuldava-
maisse mõõtmesse, näitlejad olid tänu vahepealseile külalis-
etendusile teistes eestlaste keskustes saavutanud sujuvama
koosmängu ja küpsend osatõlgenduses ning Jaan Kuuse ennegi
nauditav Piibeleht pääses parema akustika tõttu hiilgavalt
mõjule.

Erakirjastus „Nowa“ Poolas (Algus lk. 11)

Nowa on tõlkes avaldanud Günter Grass'i kuulsa romaani *Plekk-
trumm*, mida Poola valitsusvõimud peavad poolavastaseks. On
ilmunud George Orwell'i *Loomade farm* ja käsil on Orwell'i
romaan 1984. Avaldatud on veel Aleksander Solzenitsõn'i *Üks
päev Ivan Deniovitshi elus* ja kogumik Nobeli preemia laure-
aadi, Poolas sündinud, jidishi keeles kirjutava Isaak Bashe-
vis Singeri lühijutte.

Felix
Oinas

Kui eurooplased vallutamise eesmärgil tulid Ameerikasse, siis arenesid siin verised ja kauakestvad võitlused maa pärisrahva -- indiaanlaste -- ja sissetungijate vahel. Kuigi indiaanlased lõpuks võideti, ei ole nad vallutajaile täielikult alistanud, ja teatud pinevus kestab edasi veel tänapäevalgi -- ligi nelisada aastat pärast valgete algset maabumist.

Mis on selle põhjuseks? Vaidlematult põliste asukate ja sissetungijate diametraalselt vastandlik suhtumine neid ümbritsevasse maailma, loodusesse ja kogu ellu. Selle illustreerimiseks toome väikse pildi indiaanlaste ja pisikese loomakese, nõmmehiire vahekorra.

Nagu Melvin R. Gilmore on näidanud, on ameerike indiaanlaste lemmiktoiduks maa-uba (ground bean, *Falcata comosa*). Seda saadakse põõsastaimelt, mil on kahte liiki oksad, õied ja viligi. Taim alumised oksad tungivad maasse ja kasvatavad Lima-oa suurusi ube. Keedetuna on neil ubadel suurepärane maitse, mida on rõhutanud ka sisserännanud ameeriklased, muusea Ameerika Lääne esimesed uurijad Lewis ja Clark möödunud sajandi algul.

Kahjuks on neid ube raske kätte saada, sest nad kasvavad paksus tihnikus. Sellepärast vajavad indiaanlased nõmmehiirte ehk oahiirte (meadow mouse, *Microtus pennsylvanicus*) abi. Need pisikesed närijad koguvad suure hulga toitu talveks tagavaraks -- taimejuuri, seemneid, eriti aga maa-ube. Toidu talletamiseks õigestivad nad koopad maa alla, ja sealt saavadki indiaanlased oma maiusroa.

Ent indiaanlased ei tühjenda neid koopaid täielikult, sest sellega jätaksid nad nõmmehiired nälga. Nad jätaavad osa maa-ube koopasse järele, lisades hiirtele omalt poolt tasuks veel maisi, rasva või peekonit, või mõne muu maiuspala. Kogu koopa tühjendamine toidust oleks kuritegu; indiaanlased teavad jutustada rohkesti lugusid süüdlaste karistamisest.

Nõmmehiire talletuste otsimine on indiaanlastele võrreldav meie kirikuskäiguga. Enne teele asumist peab end selleks oma südames ja mõttes ette valmistama. Käigule tuleb minna alandliku ja heldinud meelega, tunnetades ning tunnustades kõigi elavate olendite, taimede, loomade ja inimeste õigusi ja nende vastastikust sõltuvust. On tarvis tunnetada oma võlga Looduse ja kõigi Müstiliste Jõudude vastu. Tuleb mõtelda ainult häid mõtteid ja omada hea süda; viha ning kurjus

tulevad heita kõrvale. Eriti tuleb mõtelda oma võlale nõmmehiire vastu ja heateole, mida temalt palutakse. Nii lähene-takse nõmmehiire tagavaradele mitte kui nõrkade ning kaitsetute röövijad, vaid kui abiotsijad, kes paluvad loomakeselt alandlikult osa tema enese vajalikust varustusest.

Kõik indiaani suguharud tunnevad kiindumust ja austust nõmmehiire vastu. Omaha indiaanlastel on ütetus: „oahiired on väga usin rahvas; nad aitavad isegi inimesi“. Selles, nagu näeme, on midagi meie mesinikkude mentaliteedist.

Üks vana Dakota indiaanlane „Kalju“ reservatsioonist, kes ühel sügispäeval oli läinud otsima maa-ubade peidupaika, luges sügavas heldimuses nõmmehiirele järgmise palve: „Sina, kes sa oled püha, halasta mu peale ja aita mind, ma palun. Sa oled väike, aga sa oled küllalt suur oma koha jaoks maailmas. Ja kuigi sa oled nõrk, oled sa küllalt tugev oma töö jaoks, sest Püha Wakatanka annab sulle kogu aja jõudu. Sa oled ka tark, sest pühaduse tarkus on sinuga kogu aja. Las mind jääda targaks oma südames kogu ajaks, sest kui püha tarkus juhib mind, siis mu varjudest vaevatud elu jõuab välja püsivale valgusele.“

Indiaanlaste suhtumine nõmme- ehk oahiiresse on kooskõlas nende maailmavaatega, mis tunnetab inimese sugulust ning müstilist kokkukuuluvust elava maailmaga. Peale inimsuguharude on neil veel „neljajalgsete, õhu ja taimede suguharud“, kel kõigil on oma seaduslikud õigused.

On arusaadav, et neile peenetundelistele looduslastele näisid Euroopast saabunud valged oma saamahimus ja looduse laastamises põrguvürsti enese poegadena. Kuulame, mis Kikapoo indiaanlaste pealik Kenekuk ütles omas kõnes mõõdunud sajandi keskpaigu:

„Valged hävitavad meie maa, nad panevad kogu looduse ägama. Nad lõikavad taimi pikkade nugadega (vikatid?), nad vigastavad taimi, ja taimed nutavad. Nad tapavad puid mõrvarliku rauaga (kirves või saag), nad kohtlevad puid ülekohtuselt, ja puud nutavad. Nad kisuvad lahti maa sisekonna, nad teevad maale haiget, ja maa nutab. Nad mürgitavad ja reostavad meie kirgaste jõgede vee, kalad surevad, ja kalad ning jõed nutavad. Nii te näete, et kalad ja jõed nutavad, puud nutavad, maa nutab, taimed ja aasad nutavad -- tõepoolest, valge mees on pannud kogu looduse nutma. Oh neid tänamatuid! Aga karistus tuleb kord ka nende peale.“

Ilmar
Mikiver

MATI UNT (s. 1944) -- haruldus, kelle taolist pole nähtud pärast Noor-Eesti aega: tema koolipoisina kirjutatud lühiromaan *Hüvasti, kollane kass* 1963 läks kooli-ajakirjast otse eesti kirjanduslukku -- on kuuekümnendlastest kõige radikaalsem oma aususe ja puhtuse taotluses. Ta ei ole iroonik nagu Vetemaa, nostalgik nagu Traat ega müstik nagu Valton; ta ütleb lihtsalt välja: „Ma olen väsinud teesklemast, kas kuulete“. Nagu Valton tegeleb Untki olemasolu kosmiliste põhijõududega nagu armastus, surm ja vabadus, kuid ka globaalsete ohtudega nagu maakera ülerahvastus ja keskkonasaastatus. Undi tõelusteadvus on teravalt ühiskondlik, tema lähenemine probleemidele intellektuaalne. Kui Valton taandab olemasolu junglikele kollektiivse alateadvuse arhetüüpidele siis Unt ehitab maailmamudeleid otsekui mingi TTR- (Teaduslik - Tehnilise Revolutsiooni)-insener. Üheks selliseks mudeliks on näiteks hotell (lühiromaanis *Mõrv hotellis* 1968), üheks teiseks -- teater (lühiromaanis *Via regia* 1975). Undi keskseks teemaks on inimese võõrdumus kaasinimesest (Kodu-Eestis tõlgitakse *alienation* = *Verfremdung* millegipärast võõrandumus -- halb kuna see kontamineerub verbiga võõrandama = *to expropriate*). Maire Kurrik, analüüsisides Undi maailmapilti kui esinduslikemat näidist modernismist Eesti kirjanduses, tõstab esile Undi tegelaste järgmisi painajalikke jooni: abitus, võimetus leida kontakti, võimetus maha suruda sisemist ängistust -- *Angst* on muide Undi meelisõnu -- ja õnneotsingu pidev pörkumine absurdsele sisetõkestustele. Ühes kirjas, mida dr. Kurrik osundab, ütleb Unt ise: „Tähtsaim on... püüda vabaneda sisemisest terrorist.“ Niisiis -- nagu Valtonilgi võib Undi loomingut lugeda vabadusvõitluseks suletud ruumis. Ent kui Valtoni forteks on leida hämmastavaid avausi, väljapääse, siis Undi rõhk on selle nõiaringi suletusel.

Iseloomustavad Undi maailmatunnetusele on eriti kahe lühiromaani pealkirjad *Võlg* 1964 ja *Tühirand* 1972. Nagu ka *Elu võimalikusest kosmoses* 1966 tegelevad need inimühiskonnaga primaarses, võiks öelda: planetaarses tähenduses: mees -- naine -- kommunikatsioon või õigemini selle puudus -- saatus! Unt on ka kirjutanud kuuldemänge ja näidendeid ja vähemalt üht viimastest, *Phaeton, päikese poeg* 1969, saab suhendada konkreetse Nõukogude ühiskonnaga. Selles on juttu nimelt

ajaloo ümberkirjutamisest à la Orwelli 1984. Ning Undi viimane, pea täiemõduline romaan *Sügisball* 1979 võtab oma traagiliseks päätegelaseks konkreetse ühiskonnagrupi Kodu-Eestis, ülerahvastatud Mustamäe linnaosa -- koos selle planetaarselt absurdsete hüvede ja pahedega.

Kuid kõige selle kohta, millest kirjutasid kodu eesti prosaistid Stalini-aastail (nood neli ainulubatavat psüühilist olukorda!), on nii Vetemaa ja Traadi kui Valtoni ja Undi põhihoiakuks parimal juhul see, mida soovitas senator David Moynihan neegrite suhtes: *benign neglect*.

(Järgneb)

NURGELINE KEEL

Reet
Soosaar

Vangutame päid, kui mele mandril kraanialused on sinke täis, aga ka Läänemere kallastel võib kummalisi asju kuulda. Järgnev kärbe on mõeldud näitena „korralikust“ eesti keelest millest iga (eesti soost) tallinlane peaks aru saama. Kasutatud sõnad on kõik ÕS-is antud.

Ants Saunamehe bestseller käsitleb interjööride disaini. Raamat on ehtsaunamehelikult popp ja kergisti loetav. Autor on tõmmu seksapiilikas meesterahvas. Teda võib tihti vabaõhukohvikutes näha kokakoolat joomas, ketšupiga vorste söömas ja džässmuusikat kuulamas. Temale meeldib briisi käes istuda ja bluusi biitile kaasa õõtsuda. Naised jäävad alati vaatama, kui Saunamees, kandes eredavärvilisi džiiine ja ketse, oma pikapist väljub. Tema hovid on kämping, džiiipiga matkamine ja autorallidel võistlemine. Ants Saunamees on igatepidi nüüdisaegne inimene.

*Jaan
Kaplinski*

Tolmust ja värvidest saavad uued liblikad
aga meid pannakse mulda nagu murtud luud oma asemele
tagasi
kuskil tormis ja hämaras lakuvad lained vastsündinud saari
nagu lõvi oma kutsikaid
sõnad astuvad esimesi samme lehekülgede valges pimeduses kus
pole varje ruumi ega kaugust
kuni midagi päris uut sünnib koordinaadid virmalised mõni õõ
ja langevad tähed hõbedast vasarate löögid läbi
sügava une
seinad puudutavad sõrmi ja mahl sahiseb vahtrapuu põlises
südames
kord pidime ju kokku saama meie laste meie vanemate veri
punased maasikad sirutavad käed ja kurerehad on imelikult
vait
luiteid on siin nagu peaks valge liiv meeles paradiisi
jõgede vulinat üksikud sipelgad eksivad tuulde randadel
lõovad nelgid lõkkele
midagi põleb mõõdapääsmatult õõ heidab nõmmiku sooja sülle
ja lähemad tähtkujud murduvad ta juustes
mälestusviiv täis muistsete koskede kohinat merekarpe ja
mesilaste und seal tumedate müüride taga
kas algabki midagi uuesti kõik põleb sügaval sügaval
kahnatavad sõed ja kivinevad sooned
ning kui on aeg tõusta ei lase tuhk meie käsi lahti
tiivasulgedel jäähtub allikate udu
kust eksib lapse naeratus kuningakotta kust võtab ristik
see neljaleheline õnn julguse kasvada siin kõrgete
sammaste all
kui kaskede mustad kirjad väsivad ja lehtede roheline lend
enne kui savi saab saviks ja verine pori valgub maasse tagasi
ei ei kellelegi kuskil pole tarvis teie ajalugu teie otsi
ja algusi
rahu lihtsalt rahu millimallikatele ja tedremunadele rahu
sipelgate sahisevatele radadele rahu paradiisilinnule ja
ginkole rahu taevale rahu sulle taevasiku lend
rahu õuntele pirnidele ploomidele aprikoosodele apelsinidele
metsikutele roosidele rauteevahi hurtsiku ees Requiem
Requiem aeternam

New butterflies are made from dust and color
but we are laid into the ground like broken bones
back on their bed
somewhere in the storm and dusk waves are lapping newborn
islands like her cubs the lioness
words are taking their first steps in the white darkness of
the pages where there are no shadows depths nor distances
until something quite new is born one night moored at aurora
borealis and falling stars the blows of silver hammers
through a deep dream
walls touch fingers and the sap hisses in the maple's
primeval heart
we our children's our parents' blood were bound to meet
red strawberries reach out their hands and the geraniums
are strangely silent
there are dunes here as though the white sand remembers
the purl of rivers of paradise lone ants lose their way in
the wind carnations burst into flame at the shore
something is burning inevitably the night lays on the warm lap
of the moorland and near constellations fracture in her hair
a flash of memory loud with the roar of ancient rapids sea-
shells and the dream of bees behind those murky walls
does anything begin anew everything burns inside inside coals
pale and veins transmute to stone
and when it's time to rise the ashes won't release our hands
the spray from fountains frost upon wingfeathers
how does a child's smile lose its way into the palace how does
the clover fourleafed luck find the heart to grow
beneath those high pillars
when even the black script of the birches tires and the green
soar of leaves
before dust and ashes turn to ash and dust and blood-drenched
mud sinks back into the earth
no nobody anywhere has need of your history your ends
and beginnings
peace and only peace for the medusa and the grouse-eggs
peace for the ants' hissing paths peace for the bird of
paradise and ginko peace to heaven peace for the
skylark's flight
peace for apples pears plums apricots oranges
the wild roses by the railway watchman's hut Requiem
Requiem aeternam

Vello
Salo

Ühe shampanjakorgi pauk Pocono metsade põues tähistas ise-
värki kunstitalgute algust k.a. 1. juunil. Tulbipuude varjus
tukkuvas suvemajas pidi ühe nädala jooksul teoks saama mida-
gi, millega seni keegi polnud katsetki teinud: välis-eesti
kunstnike biograafiline leksikon.

Kodumaa kultuuriloos senitundmatu Kalkunikünka tee (Turkey
Hill Road) äärde kogunenud ei hellitanud illusioone ei töö
tähtsuse-raskuse ega oma võimete-andmete küündimatuse suhtes.
Kunstnikelt oli ankeediandmeid kogutud kuus kuud. Mõned olid
selle ajaga saatnud juba mitu-setu kirja, teiste puhul ei
saanud mitme-setme kirjaga veel aadressigi kätte..Oli ette
selge, et põhjalikum andmete kogumine viielt kontinendilt on
pikk ja vaevaline töö. Kas oodata leksikoni väljaandmisega
järgmise ESTO-ni, aastani 1984?

Mõttemõlgutused New Jerseys ja Torontos olid toonud sama
tulemuse: andkem juba praegu välja üks väike leksikon. Siis
oleks meil mingi konkreetne alus, millest edasi ehitada ja --
mis võib-olla peaasi -- välis-eestlaste esimene kunstnike-
leksikon teatud kujul juba olemas. See annaks kõneainet ja
õhutaks-hõlbustaks andmete kogumist täielikuma väljaande
jaoks.

Töö tähtsust silma pidades said talgulised tähtsad tiitlid:
Chief Editor - maja perenaine Olga Berendsen; *Secretary Ge-
neral* - Mall Puhm; *Files Department* - Aino ja Reinhold
Nõmman'id; *Executive Associate* - Vello Salo; *General Manager*
- Olev Berendsen. Asjaolu, et talgulisi ainult kuus oligi,
ei lubanud ei rohkem osakondi luua, ega „direktoreile“ allu-
vaid anda...

Nali naljaks: töö käis kella kaheksast hommikul kuni süda-
õõni või kauemgi. Nii kirjutati mitmekesi seda tähtteost
kogu kaheksapäevane nädal. Talgute lõppedes asus hea osa
masinakirjas kavatses raamatust juba trükivalmis kujul pikale
teekonnale Rooma, kus raamat pidi ESTO-ks valmis trükitama.

Rõõmsalt ja natuke uskumatult vaatasid talgulised lahkumis-
õhtul üksteisele otsa: ongi peaaegu valmis see esimene välis-
eesti kunstnike leksikon!

metroo 80

Kolmas Metroo peeti 14. - 19. juulini Ojamaal (Gotland) 107 osavõtjaga, neist 86 vanemaid kui 16 a. ehk „päris“-Metroolasi, kuna 7 - 15-aastastele loodud kava töötas Mini-troo nime all. Kuna majutuspaik rohkem osavõtjaid ei mahutanud, pidi tosin soovijat sedakorda ukse taha jääma.

Loengud: *Rahvas ja raamat* (Jaak Maandi); *Kõnekeelelt kirja-keelele, Kirjakeele tähtsusest eesti rahva arengus* (2 loengut, Aleksander Loit); *Ühiskonnakriiside problemaatikast* (Olaf Millert); *Mälestuste pärandamisest ja hingenäljast, Katkeid romaanist „Sipelgas sinise kausi all“* (2 loengut, Elin Toona); *MÜ Austraalias* (Tiiu Salasoo); *Eesti raamat ja selle levik* (2 loengut, Raimond Kolk); *Dinaamiline eestlus* (Walter Rand); *Vanu eesti ravimtaimi* (Inno Salasoo); *Kimmised ja lahtised ringid* (Valli Naelapea); *Raamatu osast eesti keele kujunemisel* (Raimo Raag); *Ülevaade eesti teatrist* (Virve Aruoja); *Kust pärit? Meie sõnavara allikad* (Vello Salo); *Õislar - eestlaste Ojamaa-sõidud varemajal ajal* (David Papp); *Kuidas, miks ja kellele: 15 a. kirjanduslikke kogemusi* (Helga & Enn Nõu).

Laudkonnaveestlused: *ESTO 80* (juh. Jaak Maandi); *Teater ja kujutatav kunst* (Jaan Seim); *Kirjandus* (Enn Nõu); *Minitroo küsitlemine* (Leena & Jüri Männik); *Metroo tulevik* (Enn Nõu).

Huviringid: *Eesti keele häälamine* (V. Aruoja); *Vabariigi algaastad kirjanduslikus kujutuses* (R. Kolk); *Lõngavärvimine ja paelapunumine* (Anne Reinson); *Vadjalastest* (Virve Raag); *Probleeme meie kirjanduslikus loomingus* (H. & E. Nõu); *Globaalsete eestlaste tegemine* (W. Rand); *Perekondlikud probleemid* (O. Millert); *Kuidas seda nüüd seletada? Kommunikatsiooni küsimusi ühenduses kodumaaga* (Jüri Seim); *Regilaul, ühislaul, koorilaul* (Jaan Seim); *Armastus ja rist: eestlane ja kristlane eile, täna, homme* (V. Salo); *Loodus-rada* (Tiiu Jerkeman, Inno Salasoo, Jüri-Karl Seim, Jaan Seim); *Sport (võrkpall, lauatenis)* (Aho Rebas, Jüri Helberg).

Muid üritusi: *Sõõgilaua-jutud* (eksperimendina); *ekskursioon Ojamaal* (osavõtt vabatahtlik, juh. D. Papp); *igaõhtused ettekanded* (Peeter Klaar).

Minitroo (raamkava): lühiloengud; valguspilte Eestist (Aho Rebas); postmarkide ja lasteraamatute näituse korraldamine; osavõtt mõnedest „vanade“ huviringidest (lõngavärvimine, sport) ja loengutest; ettekanded õhtustel koosviibimistel.

mü 80

mü 80 toimub 16. - 24. augustini, Kotkajärvel

Loengud: *Eestlaste toidulaud* (Hilja Jukkum); *Nina vastu lina, jalad orkestris* (Margus Jukkum); *Rahvausundi teemad* (Heino Jõe); *Betti Alveri luule ja looming* (Urve Karuks); *Muinaseesti ja muinaseestlased: mis neist meile järele jäi* (Jyri Kork); *Jüri Arrak ja tema kunst* (Abel Lee); *Rahvastiku muudatused sõjajärgses Baltikumis ja selle tähendus eestlastele, lätlastele ja leedulastele*; *Tänapäeva suunad Nõukogude vähemusrahvaste küsimusis* (2 loengut, Tõnu Parming); *Diinaamiline eestlus* (2 loengut, Walter Rand); *Vanu eesti ravimtaimi* (Inno Salasoo); *Surrealism meil ja mujal* (Eda Sepp); *Vabadusepostulaat õigluse kriteeriumina, Demokraatia ja teispoole seda, Maailmarahu probleem tänapäeva vaatepunktilt* (3 loengut, Ilmar Tammelo); *Meloodia ja tonaalsus: analüüs rahvamuusikast* (2 loengut, Roman Toi); *Sport tänapäeva Eestis* (Jaan Toots); *Mees ja linn: Jaan Krossi romaanist „Kolme katku vahel“* (Evi Vellenurme).

Huviringid: *Kunst* (Abel Lee); *Puulusikate valmistamine* (Ilo Maimets); *Mõisted* (Kalle Naelapea); *Teater* (Linda Pakri); *Sport ja füüsiline tegevus* (Jaan Roos); *Käsitöö* (Reet Roos); *Loodus* (Inno Salasoo).

Eesti keele ja kõne (EKK) gruppide juhendajad: Liivi Jõe, Jyri Kork, Juhan Kurrik, Kersti Linask, Oscar Müllerbeck, Heino Susi, Jaan Toots, Evi Vellenurme, Taavo Virkhaus.

Muid üritusi: *Filmid* (Elmo Luuk), *Saun* (Tõnu Naelapea), *Metsakirik* (Kaljo Raid).

Käbikooli (lastele 7 - 12 a.) juhatab Marga Raudsepp.

ISSN 0384-8469

PE $\frac{A}{1166}$ 80,2